

LA PASSIÓ DE FRA ANTONI DE SANT JERONI I LA PROCESSÓ DELS DOLORS DE MIERES

I

El poble de Catalunya s'ha distingit sempre per les seves devocions ben arrelades, talment que, almenys la devoció al santíssim Sagrament amb les anomenades confraries de la Minerva, a la Verge Santíssima amb les dites del Roser i dels Dolors, i, finalment, les derivades de la Passió de nostre senyor Jesucrist, és molt difícil, per no dir impossible, que manquin a la majoria de les parròquies escampades per les nostres contrades.

Una de les més esteses és la que té relació amb les processons, i, entre aquestes, les dedicades a la Verge en la seva advocació dels Dolors. Aquests darrers anys hem tingut el goig de seguir les que el divendres de Passió, diada dels Dolors de la Mare de Déu, hom organitza a les poblacions de Mieres, Besalú, Amer i Banyoles, entre d'altres. La nostra sorpresa ha estat gran, car en una tradició tan bonica com pietosa hem pogut comprovar uns orígens més llunyans fins a entroncar amb les representacions de la Passió, i la influència que encara hi és manifesta de la tan popular que escriví el trinitari de Vic fra Antoni de Sant Jeroni. Vet ací, doncs, una petita contribució de folklore, que ho és alhora de literatura dramàtica en la nostra llengua.

II

Deixant de banda la tan coneguda processó de Verges, ja que aquesta s'ha mantingut dins les de Setmana Santa — recordem que el seu dia és el Dijous Sant, i que té detalls tan impressionants com el de la *Dansa de la Mort* —, és del major interès i molt poc coneguda la que es fa al poblet de Mieres, a trenta quilòmetres de Girona, a uns vint d'Olot i a poc més de tretze de Banyoles.

La processó dels Dolors, així anomenada pel poble, és molt probable que d'antuvi fos dedicada a la Verge exclusivament, i que el Dijous Sant hom fes al poble una representació de la Passió de Jesucrist en plena plaça, a l'aire lliure. Després — és molt difícil de poder-ne precisar la data — la representació i la processó, possiblement per obviar dificultats, s'uniren, car avui, tal com es desenvolupa, ens fa aquesta impressió. El diàleg que n'ha restat, com veurem tot seguit, és de la representació escrita per fra Antoni de Sant Jeroni el 1773,¹ i si tenim en compte que la Congregació de la Mare de Déu dels Dolors fou fundada a Girona el 22 de juny de 1687,² a Besalú el 1699, i a Olot el 13 d'octubre de 1700,³ i que el seu fundador, el doctor Jerònim Talavera, clergue de Barcelona, era alhora prior del santuari de Santa Maria del Collell (1686-1736),⁴ separat del poble uns quatre quilòmetres, cal pensar que l'erecció de la Confraria dels Dolors a Mieres devia ésser també al començament del segle XVIII. Tot això ens porta a la conclusió que de bon principi els pietosos confreres organitzaren la processó dels Dolors, i més tard, en popularitzar-se el text i la representació de fra Antoni de Sant Jeroni, que es difongué extraordinàriament — recordem que a Girona va reimprimir-se tot seguit —,⁵ devia començar a representar-se la Passió, molt probablement a càrrec dels mateixos confreres dels Dolors. Amb el temps, com hem dit al principi, processó i representació derivaren cap a l'actual estadi de fusió i unió.

El bon amic senyor Modest Salse, que tingué uns quants anys al seu càrrec les escoles del poble, i a qui som deutors d'una amable hospitalitat i col·laboració, ens diu que per les notícies dels més vells del poble es dedueix que la processó consistia en unes escenes de la Passió del Senyor en llengua popular.

Una d'aquestes escenes era una conversa entre uns personatges que representaven el Sanedrí i Judes proposant el lliurament de Jesús.

En una altra escena devia intervenir-hi Pilat, puix que anomenen aquest personatge i el descriuen dient que portava un vestit sumptuós, amb uns pantalons que tenien els cuixals de diferent color, i deia: «D'això, jo me'n rento les mans».

1. AGUSTÍN FURRIOLS, *Fray Antonio de San Jerónimo, trinitario descalzo*, «Ausa», II (Vic 1956), 373.

2. PELAYO NEGRE PASTELL, *Il·ltre. y Venerable Congregación de Nuestra Señora de los Dolores*, «Programa de Semana Santa», editado por la Junta de Cofradías (Girona 1954).

3. JOSÉ M. DE SOLÁ-MORALES, *Obras de los escultores Pablo y Pedro Costa en Olot*, «Pyrene» (Olot 1962-3), pàg. 6 de l'extret.

4. LUIS G. CONSTANS, *Historia de Santa María del Collell*, Edición Centenario 1954, pàg. 210.

5. Vegeu nota 1.

Venia després l'escena de l'Hort de Getsemaní. Aquesta encara es representa, i és ací on comença tot.

PROCESSÓ DE MIERES

FRA ANTONI DE SANT JERONI

L'escenari és l'interior de l'església, plena dels qui prendran part a la processó, i l'hora, sobre les vuit del vespre. Jesús i els apòstols estan situats en un lloc recollit de l'església: els apòstols, adormits a terra, i Jesús, en oració; immòbils tots i en silenci.

Mentrestant, pel carrer de l'església va pujant un grup de jueus (la gent els anomena botxins o dimonis), seguits d'una cohort de soldats romans amb un centurió i un pregoner.

En sentir el brogit dels soldats i el repicament dels timbals, Judes deixa els apòstols, surt de l'església i va a trobar els soldats. Es dirigeix al capità amb aquestes paraules:

JUDES

Capità, si em concediu
trenta monedes d'argent,
jo entrego a vostra gent
el que Messies es diu.

CAPITÀ

Ja que ho dieu amb tant d'afany,
si jureu no haver-hi engany,
tot queda acceptat i fet.

JUDES

Cresca Déu vostres honors,
savis i nobles doctors,
ja sabeu que us prometí,
lo dia que vinguí ací,
i així, ja determinat,
vos dic que lo contractat
compliré, amb lo ben entès,
que em doneu trenta diners.

CAIFÀS

Sereu Judes molt honrat,
si compliu lo concertat.

JUDES

Són a l'hort fent oració,
i aquell a qui besi jo
és Jesús de Natzaret.

El Capità puja les escales de la plaça de l'església i lliura a Judes una bossa amb diners. Abans, però, aquesta escena no devia ésser així: Judes devia rebre la paga a la plaça del poble i ben avançada la processó. Comptava els diners. Devia suposar trobar-ne algun de fals, perquè deia:

JUDES

Aquí n'hi ha un que és fes.

CAPITÀ

Aquí n'hi ha un altre que fa el pes.

El Capità, una vegada ha lliurat la bossa a Judes, es gira vers els soldats, i els diu:

CAPITÀ

Segueixi l'esquadró,
que ja soms a Jericó.

Entren els soldats en formació dins l'església. En darrer lloc entra el grup de jueus, uns amb espases, altres amb cordes, els quals passen pel mig de la formació de soldats i se situen a les grades de l'altar major. Un cop col·locats, Judes s'atansa a Jesús i li fa un petó al front. Jesús llavors s'alça, i diu:

JUDES

Aquell que jo abraçaré,
procurau lligar-lo bé.

ABDARON

Judes, amic verdader,
veus aquí vostre diner.

JUDES

Un, dos, tres... aquest és fes,
dau-me'n un altre de pes.

ABDARON

Vós, Judes, teniu raó:
teniu-ne un altre de bo.

JESÚS

Judes, amic, amb un petó
al Fill de l'Home fas traïció?
Deixebles, la vista alceu,
desperteu-vos i mireu
que ja toquen a vostres peus
les turbes dels fariseus.
Amics meus, a qui demaneu?
No em diríeu a qui busqueu
en aquest hort i retret?

CAPITÀ

A Jesús de Natzaret.

JESÚS

Ego sum. (*Aquí cauen de genolls
tots els soldats i jueus.*)

Alceu-vos.

Digueu-me, senyors Rabins,
a qui busqueu aquí dins
amb tanta fúria i rigor?

CAPITÀ

A Jesús predicador.

JESÚS

Ego sum. (*Tornen a caure.*)

Alceu-vos.

A qui busqueu amb tant brogit
en una nit tan fosca i secreta?

CAPITÀ

A Jesús profeta.

JESÚS

Ego sum. (*Tornen a caure.*)

Alceu-vos.

JESÚS

Alçau, deixebles, alçau,
dispertau-vos, i mirau
la turba dels fariseus,
que arriba ja a vostres peus.

Amics meus, qui demanau?
No em direu a qui buscau
en aquest hort tan retret?

Tots

A Jesús de Natzaret.

JESÚS

Ego sum. (*Cauen.*)

Levate.

Digau-me, senyors rabins,
a qui buscau ací dins
amb tan cautelós secret.

Tots

A Jesús de Natzaret.

JESÚS

Ego sum. (*Cauen.*)

Levate.

A qui en esta ocasió
buscau amb mala intenció?
Digau ja, pues se us permet.

Tots

A Jesús de Natzaret.

JESÚS

Ego sum. (*Cauen.*)

Alceu-vos, que he de morir
i ja desitjo complir
lo que està profetitzat,
per mon Pare ordenat.
Descarregueu sobre mi
vostra ponsonya i verí,
sols no em toqueu el ramat
apostòlic i sagrat.

Alçau-vos, vos torno a dir,
que ja desitjo complir
lo que està profetitzat
i per mon Pare ordenat.
Descarregueu sobre mi
vostra ponsonya i verí,
com als meus, que aquí veieu,
en llibertat los deixeu

CAPITÀ

Agarreu-lo!

JESÚS

Oh, fariseus desditzats,
cecs i desatinats,
amb tanta espasa i tanta llança
me denota molta venjança
contra mi ; sou vinguts
tan armats i previnguts
com si jo fos algun traïdor,
algun lladre o malfactor.
Jo, que a Jerusalem som estat,
en el Temple he predicat,
allí els malalts curava,
i els morts ressuscitava
havent-m'ho dissimulat
quan estava a la ciutat ;
i ara que estava en secret
en aquest hort i retret,
veniu amb tant furor
a dar-me pena i dolor ?

JESÚS

Oh! Fariseus desditzats!
ciegos i desatinats!
Tots contra mi sou vinguts
tan armats i previnguts,
com si jo fos un traïdor,
algun lladre o malfactor.
En Jerusalem so entrat,
i en el temple he predicat :
allí los malalts curava,
i los morts ressuscitava,
immune m'haveu deixat,
quan estava en la ciutat ;
i ara, que estava en secret,
en aquest hort i retret,
veniu amb tan gran furor
a dar-me pena i dolor.

En aquest moment avancen els jueus,
prenen Jesús i li carreguen la creu al
coll. Llavors Jesús, dirigint-se a un nou
personatge :

JESÚS

Simon Cirineu,
m'ajudareu a portar la creu ?

ANÀS

Pues que camina tan poc,
i gasta tanta patxorra,
vinga Simon Cirineu,
que és home de bones forces,

I. a) Els manaies. — b) Jesús amb els dimonis i jueus.

II. a) El nunci que llegeix la sentència. — b) Jesús amb la Creu.

i ajudi a portar la creu
pues que paga se li dóna ;
i si acàs no ho fem així,
se'ns ha de morir ans d'hora.

Després d'una tocada de clarí feta a la plaça de l'església, un nunci, amb veu molt forta, llegeix un pergami que diu :

NUNCI

Ara, mos oients, ateneu ma veu,
que aquest és Jesús, fill de Natzaret,
el qual digué que era únic fill de Déu,
contra el Cèsar digué que era Rei,
i que espatllaria el Temple
i dintre tres dies lo tornaria a fer,
i per altres crims que estan en procés,
mana la Justícia que clavat en creu
mori sens remei i que sigui càstig per ell,
i per tots els altres un gran escarment.

PILAT

Vistos los crims i delictes,
en la causa criminal,
de Jesús de Natzaret,
per los jueus acusat
judico d'esta manera :
Atès i considerat
que dels mèrits de ses culpes,
clarament ha resultat
que volgués per vanaglòria,
i amb paraules arrogants
fer-se davant d'aquest poble
fill de Déu universal.
Atès que rei de Judea,
volgué ser anomenat,
i vedar que los tributs,
fossen al Cèsar pagats.
I atès que moltes vegades
arrogant ha amenaçat
que el Temple de Salomó
totalment vol assolar,
Mano per estos delictes...
que sia Crucificat
i clavat en una creu
amb dos lladres als costats, etc.

Ara comença la processó. El Nunci, al davant, llegeix la crida diferents vegades. Al darrera vénen els jueus voltant Jesús, que porta la creu, ajudat pel qui fa de Cirineu. A continuació segueixen :

Els soldats o manaies
Creu processional
Nens
Estendard del Primer Dolor

Nenes
 Estendard del Segon Dolor
 Donzelles
 Estendards dels Tercer i Quart Dolor
 Dones
 Estendard del Cinquè Dolor
 Donzella amb una creu
 La Verònica
 Imatge petita de Nostra Dona dels Dolors
 Les Tres Maries
 Homes
 Els qui porten els Improperis
 Els Dotze Apòstols
 Pabordes de l'església
 Jesús a la creu.
 La Magdalena
 Joveneta amb un sepulcre
 Estendards dels Sisè i Setè Dolors.
 Confraria dels Dolors
 Pas de la imatge de la Mare de Déu dels Dolors
 Autoritats i clerecia

La processó segueix els principals carrers del poble fins a la plaça, on es distribueix pels costats i es para, mentre el pas de la Verge és col·locat al mig, i aleshores és obsequiada amb uns motets i el cant de la *Salve*. Tot seguit la processó retorna a l'església.

Ací, a la plaça, antigament tenia lloc una altra escena. Judes, veient Jesús amb la creu, es desesperava. Mostrava el seu sentiment amb gestos, paraules i accions, i acabava tirant-se des d'una paret de la plaça dins el torrent que hi passa a tocar.

Per a la millor comprensió hem posat, l'un al costat de l'altre, el text de la Passió de Mieres i el de la de fra Antoni de Sant Jeroni, però no el de la primera edició, sinó un dels tants exemplars corregits i augmentats. En el nostre cas ens ha servit de model l'edició de Lleida de 1873.⁶ D'aquesta confrontació deduïm:

a) S'ha perdut tot el primer acte, amb el quadre de la conversió de la Samaritana i de la Magdalena, i el de l'entrada de Crist a Jerusalem. També del segon, el Consell dels rabins a casa de Caifàs i el comiat de Jesús i la Verge, Mare seva. Igualment, del tercer, la representació del

6. 3.ª edició, de la Imp. y Llibr. de F. Armenteros i Segura (Lleida 1873). Hem modernitzat l'ortografia.

Sant Sopar i la institució de l'Eucaristia, Consell i denúncia, car comença tot seguit amb la venda de Jesús; després, la captura o presa i sentència de Pilat. Res no s'ha conservat de les deliberacions del Sanedrí, de la negació de Pere i del suïcidi de Judes. Del quart, com ja hem dit, ha restat solament la condemna de Jesús a mort. Dels altres actes, absolutament res.

b) El llenguatge acusa la decadència de l'idioma, abundància de castellanismes i incorreccions lèxiques i sintàctiques, i el tarannà del poble, per exemple aquell gràfic: «*agarreu-lo!*».

c) La versificació i la lletra són enormement senzilles i populars; el text procura efectes morals més que no literaris. A vegades segueix l'original; d'altres crea; algun cop la rima té una certa gràcia: «amb tanta fúria i rigor. | A Jesús predicador»; «nit fosca i secreta. | A Jesús profeta». La sentència que de tant en tant llegeix el Nunci és ben resumida i no pretén sinó d'impressionar el poble senzill: «sigui càstig per a ell, | i per a tots els altres, un gran escarment».

Diguem, finalment, que la indumentària dels manaies i dels personatges que hi intervenen, de tan senzilla és francament pobra. Abans del 1936, ens diuen, era millor. La processó no produeix ingressos, i no es compta amb cabals per a anar renovant vestuari, uniformes, etc. Amb tot, allò que hi manca en presentació es guanya en bona voluntat, entusiasme, dignitat i devoció, car el poble ho estima i s'hi dóna entement.

III

A la comtal vila de Besalú també la processó té lloc el dia de la Mare de Déu dels Dolors, el divendres de Passió. Abans del 1936 n'hi havia dues; l'altra era la del Sepulcre, i sortia el Dijous Sant a la nit. Aquesta, pel fet d'haver desaparegut el pas o misteri del sepulcre, s'ha ajuntat a la dels Dolors. Sortia de l'església parroquial de Sant Vicenç a les nou de la nit, i des de la guerra, a causa d'haver estat cremada aquella església, surt de la benedictina de Sant Pere.

Prèviament, els *manaies* es concentren a la plaça d'Espanya per recollir i acompanyar les autoritats reunides a la Casa de la Vila, i els *estafers* fan el mateix amb el prior-pondonista. De la mateixa manera, en acabar, els tornen al lloc d'origen.

L'ordre de la processó és aquest:

	Timbaler 6 manaies	
	✠	
	(Creu processional)	
Nens amb els impropèris	Estendards dels Set Dolors	Nens amb els impropèris
	Saig	
	Crist amb la Creu	
	Saig Saig	
	Saig Cirineu	
	Creu amb la mortalla	
	Trompeta	
	Sant Crist	
Nenes i dones	3 Maries i la Verònica	Nenes i dones
	Timbaler	
	Orquestra	
	Gonfanó dels Dolors	
	Jesús	
Homes i joves	6 apòstols	Homes i joves
Homes i joves	6 estalerns	Homes i joves
	Pas de la Pietat	
	Junta de la Congregació	
	Clerecia	
	Autoritats	

Aquesta processó té la particularitat de la milícia anomenada *estaferms*, que sembla una reminiscència de la milícia feudal; vesteixen com pagesos, però porten al cap l'elm dels cavallers i van armats amb una llança, com els manaies. A l'antiga processó del Dijous Sant feien escorta al sant Sepulcre. Ara la fan al pas de la Pietat. Són en nombre de dotze, sis a cada costat.

La memòria de la representació de la Passió encara hi és patent amb els personatges que fan de Crist, Cirineu, saigs, les tres Maries i la Verònica, i Jesús amb els dotze apòstols, cada un dels quals porta l'atribut que el caracteritza: sant Fere unes claus, sant Jaume una espasa, sant Joan una palma, Jesús un calze... La indumentària, senzilla i apropiada.

El recitat s'ha completament perdut, i queda reduït a un *trompeta*, que de tant en tant diu: «Record i memòria de la Passió de Nostre Senyor Déu Jesucrist». En arribar a la plaça la processó es distribueix pels seus quatre costats; el pas de la Pietat és col·locat al mig, i aleshores, amb un silenci impressionant, cantors i orquestra obsequien la Verge amb el cant de la *Salve Regina* segons música de mossèn Antoni Bassols, organista que era de la parroquial de Sant Vicenç al final del segle passat, *Salve* que no es canta enlloc més, i únicament en aquesta solemnitat.

El conjunt és de molta devoció. De l'organització, molt seriosa, en té cura la venerable Congregació de Nostra Dona dels Dolors, i les despeses del Septenari i altres són a càrrec del prior-pendonista, anomenat cada any entre els congregants.

IV

Les processons que es fan a Banyoles i a Amer han restat exclusivament i simplement com a processons dels Dolors. No tenen cap element que ens recordi una antiga representació de la Passió. Possiblement llur origen és diferent i potser una senzilla mostra de devoció dels membres de les respectives congregacions. A la d'Amer encara trobem els motets quan arriba a la plaça, on es para la processó, de la manera que hem dit de Mieres i Besalú, i on aquests darrers anys el cor parroquial canta el *Stabat Mater* de Palestrina.

V

Altres representacions de la Passió o escenes d'aquesta tenien lloc a Tossa de Mar, a Sant Esteve d'En Bas, i potser en algun altre lloc del bisbat; nosaltres, però, no hem volgut parlar sinó del que hem vist i seguit

a Verges, Mieres, Besalú, Amer i Banyoles. El que ja s'ha perdut i tot el que encara en resta són proves de la gran influència que exercí arreu la famosa Passió de fra Antoni de Sant Jeroni, el nostre màxim representant del drama religiós català del segle XVIII.

«Els vells misteris de la Passió», com diu J. Romeu i Figueras, «han fet via enmig de noves concepcions, del fre constant de l'Església i de les preferències i els gustos artístics sempre canviants, amb una força poderosa que prova una fe arrelada i una forta vinculació a la tradició, concebuda, aquesta, més enllà del pintoresquisme i de la posició còmoda i inerta, com la concreció de tot un esperit i d'una mentalitat que, havent-se perpetuat a través de molts segles, encara avui pugnen per sobreviure.»⁷

LLUÍS BATLLE I PRATS

Arxiu Municipal, Girona.

7. *La Passió d'Esparreguera*, Introducció per J. ROMEU I FIGUERAS (Barcelona 1957), 25.